

VI. KAPITOLA BŮH ABRAHAMŮV, IZÁKŮV A JÁKOBŮV JE OTCEM JEŽÍŠE KRISTA

Dospěli jsme ke konci naší „okružní cesty“ Starým zákonem. V tomto oddíle chceme na závěr ještě jednou navázat na důležitou otázku spojení Starého a Nového zákona zvláště proto, abychom se blíže podívali na mesiášská očekávání Starého zákona. Tím se uzavírá oblok ke kapitole I, oddílu 1. Tam jsme si úvodem ozřejmili, že jednota obou zákonů je založena v Bohu a v jeho sebezjevení v dějinách.

1 Mesiášská očekávání

1.1 Starý zákon jako kniha zaslíbení a Nový zákon jako kniha naplnění?

Nový zákon a církevní tradice jsou přesvědčeny, že Ježíš je naplněním Starého zákona, že je ten zaslíbený Mesiáš. Toto vyznání je základem křesťanské identity – bez přiznání k Ježíši jako Mesiáši, tj. Kristu Božímu, bychom se už ani nemohli nazývat „kristovci“ (doslova: „mesiášovci“). „Ke všem zaslíbením Božím ... bylo v něm řečeno Ano.“ (2K 1,20)

Již v kapitole I jsme si ozřejmili, že vztahování mnohých starozákonních citací na Krista není bez problémů. Raná církev užívala při výkladu Pisma metody své doby, aby svým současníkům ukázala jednotu Starého zákona a zvěsti o Ježíši Kristu. Pro nás nejsou proto mnohé „důkazy z Písma“ dnes už přesvědčující.

Tak např. Matoušovo evangelium vidí v Josefově útěku do Egypta, resp. v možnosti návratu po smrti Herodově vyplnění prorockého slova: „Tak se splnilo, co řekl Pán ústy proroka: Z Egypta jsem povolal svého syna.“ (Mt 2,15) Kdo si pak otevře citovaný verš v Oz 11,1, učiní překvapující objev. Prorok Ozeáš vypravuje o tom, že si Jahve povolal a vyvolil Izrael, že jej vyvedl z otroctví v Egyptě, aby ve svém kázání soudu vyzdvihl: „Čím víc jsem je volal, tím víc se odvraceli.“ Ozeáš nechce pronést žádnou „předpověď“, nýbrž odvolává se na událost, která pro něho leží již v minulosti. To

ukazuje už jen gramatická forma: „Zavolal jsem svého syna z Egypta.“

K tomu pak přistupuje – po našem dějinném porozhlédnutí ve spisech Starého zákona – další poznatek: *Mesiáš nikterak nestojí ve středu SZ.*

Mnohé spisy nejsou ve svém obrazu dějin zaměřeny směrem „kupředu“, do budoucnosti, nýbrž spíše „dozadu“: To, co kdysi Hospodin v dějinách učinil a založil, je trvale platné. Spásná budoucnost spočívá v tom, že se Izrael ve víře připojí k minulým fundacím a ustanovením Božím (srv. Kněžský kodex, Dt). Nějaké nové Boží jednání do zorného pole nevstupuje.

Stejně tak proroky až do babylónského exilu charakterizuje očekávání soudu, nikoliv naděje na novou spásu (srv. např. Ámose).

Schéma zaslíbení – naplnění je sice důležitá výkladová kategorie, ale většina zaslíbení se již splnila ve Starém zákoně samém (zaslíbení země, vzniku národa ...). V tomto smyslu není Starý zákon pouze knihou „zaslíbení“, ale je i „knihou naplnění“. (Stejně tak bychom mohli říci, že Nový zákon není jen „knihou naplnění“, ale je i „knihou zaslíbení“; je s otevřenou náručí čekající toužebnou prosbou: „Přijď, Pane Ježíši!“, srv. Zj 22,20).

Dokonce ani slovo „Mesiáš“ nás zpočátku nepřivede dál. Původně je to označení (panujícího) krále; pak se užívalo i pro perského krále Kýra (srv. Iz 45,1).

Se svými „mesiáši“ (s královstvím) však Izrael neudělal jen dobré zkušenosti. Starozákonní texty charakterizuje hluboká ambivalence. Již z tohoto hlediska by „mesiášské očekávání“ ve smyslu znovuzavedení království ve starém stylu nebylo žádnou „nadějí“, nýbrž pro mnohé kruhy spíše „zlou předtuchou“.

1.2 Exil jako zrod mesiášského očekávání

V užším smyslu se mesiášská idea zrodila teprve z nouze doby exilu. Tvoří utopicko-kritický protějšek ke zkušenostem, které Izrael udělal se svými králi,

resp. i se svými okupačními mocnostmi. „Strastiplné dějiny, ale i nadšeně přijímané situace prožité Boží blízkosti se staly úrodnou mateřskou půdou mnohotvárných obrazů a utopií, které nyní vypučely. (E. Zenger) Rozvíjí se naděje, že Bůh obrátí tento svět k dobrému, že bude jednat novým způsobem: v novém exodu, v novém obsazení země, v nové smlouvě, novém království. V konturách minulosti se mluví o novém, zcela jiném jednání Božím. Tyto obrazy jsou jedinečně otevřené a nerozluštitelné. Na základě těchto textů nelze zjistit splnění této naděje. Vyjadřují „neotřesitelnou naději, že navzdory všemu zdání nezůstane věcí tak, jak jsou, že člověk nezůstane takový, jaký je, že svět nezůstane tak, jak je.“ (E. Zenger)

Od exilu existuje tedy překvapivě široké očekávání, které se zaměřuje na příchod Božího království, začátek mesiášské doby. Představy o tom, jak se to v jednotlivostech stane, jsou však v textech velmi různé.

„Očekávání Mesiáše“ je tedy částí obsáhlého „mesiášského očekávání“ (které je myslitelné i bez „Mesiáše“, jak později uvidíme).

1.3 Mnohotvárný sen o mesiášské době

Erich Zenger systematizuje tyto obrazy a utopie a rozlišuje tři „základní typy“: očekávání mesiášského rozdělení úřadů, očekávání nového a ideálního království nebo očekávání přímého Božího zásahu bez Mesiáše.

Vize mesiášského rozdělení úřadů

Zneužívání moci, jehož se dopouštěli králové, má být v nové době spásy zamezeno novým popisem a vytyčením královského úřadu: Deuteronomistický zákon o úřadech (Dt 16,18–18,22) řadí ke králi ještě nezávislé soudnictví a samostatné kněžství. Všechny tři úřady (= král, soudce, kněz) jsou podřízeny svobodnému charismatu a úřadu proroka. Nová doba spásy se může podle tohoto textu uskutečnit jen omezením moci a jejím „rozdělením“.

V Za 4,1–14 *kněžství a království* („dvě olivy“, „dva synové nového oleje“) tvoří společně předpoklad toho, že po období temna znovu zazáří Jahvovo světlo.

Toto očekávání „několika mesiášských postav“ bylo živé i v době Ježíšově (např. v mnišské obci v Kumránu).

Naděje na nové království bez násilí

Klíčovým textem mesiášské naděje se v exilní – poexilní době stal předexilní text z Iz 7,14–17.

Narození dítěte mělo být králi Achazovi znamením spolehlivosti Božího slova v době ohrožení. Dítě se tu však ani výslovně neoznačuje jako „královský syn“, ani samo nemá nějakou funkci (jako třeba vládnout, rozsuzovat, zjednávat mír ...).

Text nemá ani žádnou eschatologickou nebo mesiášskou perspektivu – jde pouze o „fakt“ tohoto narození, které má být pro Achaze „znamením“.

O staletí později byl tento text dále rozvinut a nově interpretován v Iz 9,1–6 a Iz 11,1–9. Texty tak – v dnešní, redakční podobě knihy Izajáš – ohlašují narození královského dítěte (Iz 7 a 9) a mluví o jeho panování (Iz 11). Sám o sobě nemesiášský text Iz 7 se stal „katalyzátorem“ exilně-poexilního mesiášského očekávání.

Je nápadné, že tomuto novému království v Iz 9 a 11 chybí jakýkoliv násilný a válečnický rys. Toto ideální království je možné jen proto, že Hospodin sám již předtím – právě bez lidské součinnosti – učiní konec válkám. Moc tohoto království se už neprokazuje rozdrčením nepřátelských národů, nýbrž rozvíjením bratrského soužití. Žádný tvor nebude muset žít na úkor jiných tvorů, celé stvoření bude ukryto ve všeobjímajícím šalomu (= pokoji), ve světě všeobjímajícího štěstí. Je to vize lidstva, které díky své vazbě na Hospodina bude proměněno tak, že bude překonáno nutkání člověka ke hříchu a násilí.

I Za 9,9–10 mluví o této naději. Líčí krále téměř jako „antikrále“: je chudý a pokorný, jede na oslu (jinak král táhne do války na koni) a je „jedním z lidu“. Je to zdánlivě bezmocné království, které – poté co Bůh zničil bojové vozy a válečné luky – musí národům zvěstovat už jen pokoj.

Tato naděje se orientuje podle trpícího a zdánlivě i troskotajícího Božího služebníka, který právě takto přináší národům právo (srv. Iz 42,1–9; 52,13–53,12).

Mesiášská doba bez mesiášských úřadů

Zklamání nad vůdci lidu může být i tak velké, že naděje spočívá v ukončení vlády těchto pastýřů – mesiášská naděje bez „mesiáše“.

Tak Ez 34,10.11.16b mluví o tom, že Bůh sesadí všechny pastýře, kteří beztak pásli jen sami sebe, a že sám nastoupí na jejich místo. Také v Iz 65,17–18,25 jedná sám Bůh, takže pro mesiášské nositele úřadu už není místo. Boží volání v Iz 55,1–3 zve všechny, aby se u Hospodina nasýtily vínem, chlebem a mlékem. Tato doba spásy bude charakteristická tím, že královské povolání a „úřední milost“ přejde na celý lid (v. 3). Celý lid je „mesiášem“.

Teprve *kolem přelomu letopočtů* – tedy v nekanonické (apokryfní) literatuře – se vyhrocuje naděje na *individuální mesiášskou postavu*. Očekává se od ní osvobození od římského panství. V Ježíšově době vládla vyloženě „mesiášská horečka“. To zřejmě vedlo Ježíše k tomu, aby velmi opatrně zacházel s očekáváními svých vrstevníků.

1.4 V Ježíši se naplňuje naděje na království Boží

Náčrty Starého zákona nepodávají žádný jednoznačný obraz. Mluví velmi rozdílně o té jedné, centrální naději, že Bůh uprostřed dějin nastolí novou dobu. Jak to Bůh v jednotlivostech udělá (s jedním nebo několika „mesiáši“ nebo vůbec bez lidského prostřednictví), nemůžeme z pozic Starého zákona rozhodnout.

Shalom ben Chorin, židovský teolog naší doby, vyjadřuje přesvědčení židovství a Starého zákona takto: „Mesiáš se prokáže říší, kterou přinese.“ Obdobně odpovídá i Ježíš na otázku, zda je Mesiášem, poukazem na svou činnost (srv. Mt 11,2–6).

Zda přišel Mesiáš, projevuje se tím, zda přišla zaslíbená mesiášská doba („království Boží“). Co to znamená, zřetelně vysvětluje starozákonních textů: konec válek a násilí; nové, bratrské soužití; všeobšáhla spravedlnost a pokoj; nová blízkost k Bohu. Jak dosvědčují novozákonní texty, to všechno se začalo v Ježíšovi.

Prokázat a dosvědčit věrohodnost mesiáše Ježíše je uloženo společenství křesťanů: skrze ně se musí ukázat, že Bůh v Ježíši změnil zevnitř tento svět.

Ježíš je naplněním Starého zákona v jeho jádře: Bůh zachraňující a milující zjevuje skrze Ježíše, že je láska. Tak je Ježíš naplněním, ale i překonáním Starého zákona. On je víc, než si kdy člověk dovedl představit a než si dovedl vysnit (srv. 1K 2,9).

Ve Starém zákoně je různost „mesiášských očekávání“. Vznikají především s exilem. Základní myšlenkou přitom je, že Bůh učiní nový začátek a změní svůj lid a tento svět. „Jak“ to Bůh udělá, si v Izraeli představovali různě: jako nové ideální království, jako rozdělení moci, jako přímý Boží zásah bez mesiáše.

■ *Literatura:* E. Zenger, Jesus von Nazaret und die Hoffnungen des alttestamentlichen Israel, in: Studien zum Messiasbild im Alten Testament. Vyd. U. Struppe (Stuttgarter Biblische Aufsatzbände 6), Stuttgart 1989, str. 23–36

2 Starý zákon – společné dědictví Židů a křesťanů

Starý zákon jako společný původ spojuje Židy a křesťany. Židé jsou našimi „staršími bratry a sestrami“ (Jan Pavel II.). S žádným jiným náboženstvím nás toho tolik nespojuje.

Současně je však náš vztah také zatížen dějinami (také křesťanského) antisemitismu jako sotva který jiný. Tím nezbytnější je, abychom se učili navzájem se znát a chápat. Odmitání Starého zákona se často spojovalo a spojuje s antisemitskými předsudky. Zde zeje i dnes ještě propast, která musí být překonána trpělivostí a rozhodností.

Již apoštol Pavel, který – sám Žid – vždy znovu narážel na nepochopení a nadřazenost pohanokřesťanů, shrnul v Ř 9,4–5 to, co všechno patří Židům a co v církvi pochází od nich. „Jsou to Izraelci, jim patří synovství i sláva i smlouvy s Bohem, jim je svěřen zákon i bohoslužba i zaslíbení, jejich jsou praotcové, z nich rodem pochází Kristus.“ Tak srovnává Izrael s ušlechtilým olivovníkem, na který byly jako divoké větve „naroubováni“ pohanokřesťané, kteří tak mají podíl na síle kořene. Ovšem pak platí i: „Ty nenesíš kořen, nýbrž kořen nese tebe.“ (Ř 11,18)

Neodvolatelné jsou milost a povolání, které Bůh daroval Izraeli (Ř 11,30). Izrael proto nikdy nepřestal být milovaným Božím „synem“ a žít ve svazku lásky a milosti Boží. Jako církev jsme byli do tohoto svazku přibráni, i my jsme dostali za otce Abrahama, stali jsme se Božím vyvoleným lidem. Ale to ne na úkor Izraele, nýbrž jako svědectví o nevyčerpatelném bohatství milosti Boha, který chce vést jak Židy, tak křesťany k dovršení a hlubšímu pochopení své spásy.

■ *Návrh četby:* Ř 9–11; 2. Vatikánský koncil, Prohlášení o vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím „Nostra aetate“, č. 4–5

■ *Literatura:* C. Dohmen – F. Mußner, Nur die halbe Wahrheit? Für die Einheit der christlichen Bibel, Freiburg 1993; N. Lohfink, Der niemals gekündigte Bund. Exegetische Gedanken zum christlich-jüdischen Dialog, Freiburg 1989

Starý zákon je společným základem Židů a křesťanů. Proto nejsme s žádným jiným náboženstvím tak úzce spřízněni. Ze zorného úhlu této skutečnosti jsme zvláštním způsobem zavázáni učit se rozumět Starému zákonu.

☛ KONTROLNÍ OTÁZKY:

1. Proč je jednostranné chápat Starý zákon jako „knihu zaslíbení“ a Nový zákon jako „knihu naplnění“?
2. Která dějinná situace se stala „hodinou zrodu“ mesiášských očekáváníí?
3. Popište různé „typy“ mesiášských očekáváníí starozákonních textů.
4. Někdy slyšíme názor, že Bůh vypověděl svou smlouvu s Izraelem a že na místo Izraele vstoupila církev. Co si o tom myslíte?

☛ ZÁVĚR: PODNĚTY K PŘEMÝŠLENÍ

1. Prošli jsme Starým zákonem. V čem spočívá podle vašeho mínění smysl práce se SZ?
2. Znáte nějaké těžkosti se Starým zákonem v okruhu svých známých nebo přátel? Můžete na základě své práce se Starým zákonem nabídnout odpovědi a pomocí porozumět? Nač můžete v rozhovoru poukázat, které aspekty byste zdůraznili?
3. Který oddíl knihy nebo které texty Starého zákona byly pro vás a váš život víry nejdůležitější? Co se vám objasnilo, co vám pomohlo?
4. Které otázky zůstaly pro vás otevřené? Které otázky nově vyvstaly? Na čem byste rádi dále pracovali?